

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI IMTIYOZLI KREDITLAR YORDAMIDA MOLIYALASHTIRISH

Abdullayev Azizbek Azamjonovich

*O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi magistranti*

E-mail: malikaakhammadjanova97@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznesning iqtisodiyotdagi o'rni va uni imtiyozli kreditlar orqali moliyalashtirishning ahamiyati atroflicha tahlil qilinadi. Kichik biznes subyektlari ish o'rinlari yaratish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, innovatsiyalarni joriy etish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashi qayd etiladi.

Maqolada kichik biznesni moliyalashtirishda uchrayotgan asosiy muammolar — garov ta'minotining yetishmasligi, yuqori foiz stavkalari, moliyaviy savodxonlikning pastligi va yuqori risk darajasi — batafsil yoritiladi. Shu bilan birga, **imtiyozli kreditlar** tushunchasi, ularning turlari, afzalliklari va kamchiliklari hamda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tegishli davlat dasturlari haqida ma'lumotlar keltiriladi.

Maqola yakunida kichik biznesni samarali qo'llab-quvvatlash uchun amaliy takliflar beriladi. Ular orasida imtiyozli kreditlarni shaffof ajratish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, raqamli moliyalashtirish tizimlarini rivojlantirish va xorijiy tajribalarni joriy etish kabi yo'nalishlar mavjud.

Kalit so'zlar: kichik biznes, imtiyozli kredit, innovatsiyalar, ijtimoiy barqarorlik, foiz stavkalari, moliyaviy savodxonlik.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the role of small business in the economy under market economy conditions, and highlights the importance of financing it through preferential loans. It emphasizes the crucial role of small business entities in job creation, development of local production, introduction of innovations, and ensuring social stability.

The article thoroughly examines the main challenges faced in financing small businesses — such as insufficient collateral, high interest rates, low financial literacy, and the high-risk perception by financial institutions. Additionally, the concept of **preferential loans**, their types, benefits, and drawbacks, as well as state programs implemented in Uzbekistan to support small businesses, are discussed in detail.

The article concludes with practical recommendations to enhance support for small businesses, including ensuring transparency in loan allocation, increasing financial literacy, expanding digital financing systems, and adapting international best practices to local conditions.

Key words: *Small business, preferential loan, innovations, social stability, interest rates, financial literacy.*

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes mamlakat iqtisodiyotining muhim bo'g'ini hisoblanadi. U iqtisodiy o'sish, bandlikni ta'minlash, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish va aholining farovonligini oshirishda beqiyos ahamiyatga ega. Kichik biznes subyektlari – bu, avvalo, tez moslashuvchan, innovatsiyalarni tez joriy etishga qodir va kam resurs bilan ham samarali faoliyat yurita oladigan iqtisodiy tuzilmalardir. Ular yirik sanoat korxonalariga nisbatan kam xarajatlar bilan ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi, yangi mahsulotlarni sinov tariqasida ishlab chiqadi, bozordagi talab o'zgarishiga tez javob bera oladi.

Kichik biznes nafaqat ish o'rinlarini yaratadi, balki iqtisodiyotda sog'lom raqobat muhitini shakllantiradi, eksport salohiyatini oshiradi hamda ijtimoiy muammolarni hal qilishda ham faol ishtirok etadi. Ayniqsa, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda, ya'ni katta sanoat korxonalari kam joylashgan chekka tuman va qishloqlarda aholining bandligini ta'minlashda kichik biznesning o'рни beqiyosdir. Bundan tashqari, ko'plab startaplar va innovatsion g'oyalar aynan kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan ilgari suriladi. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiyotda yangi texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlarning paydo bo'lishiga zamin yaratadi.

Shunga qaramay, kichik biznes subyektlari ko'pincha moliyaviy resurslarga cheklangan kirish imkoniyatiga ega. Ularning asosiy muammosi — banklar yoki boshqa moliyaviy institutlar tomonidan ularga nisbatan yuqori xavf darajasi sifatida qaralishidir. Bu esa ularning kredit olish imkoniyatlarini cheklaydi. Ko'pchilik kichik tadbirkorlar garov ta'minotiga ega emas yoki moliyaviy hisobot yuritishda qiynaladi, natijada ular moliyaviy vositalardan foydalanishda katta to'siqlarga duch kelishadi.

Shu bois, kichik biznesni imtiyozli kreditlar orqali qo'llab-quvvatlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Imtiyozli kreditlar – bu davlat yoki davlat bilan hamkorlikda faoliyat yurituvchi moliya institutlari tomonidan kichik tadbirkorlik subyektlariga yengil shartlarda (masalan, past foiz stavkasi, uzoq muddatli to'lov va imtiyozli davr) ajratiladigan moliyaviy resurslardir. Bunday kreditlar kichik biznes vakillariga o'z faoliyatini boshlash, kengaytirish yoki modernizatsiya qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, bunday yondashuv nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi misolida olib qaralganda, oxirgi yillarda kichik biznesni imtiyozli kreditlar orqali rag'batlantirish borasida qator ijobiy islohotlar amalga oshirildi. Davlat tomonidan ajratilayotgan maxsus jamg'armalar, banklar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan kreditlash dasturlari, yoshlar va ayollarni tadbirkorlikka

jalb qilish uchun ajratilayotgan imtiyozli moliyaviy resurslar ushbu sohaning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Kichik biznes — bu xodimlar soni, yillik daromad (aylanma) va mulk shakliga ko'ra nisbatan kichik bo'lgan, o'z faoliyatini mustaqil yurituvchi tadbirkorlik subyektidir. Ular yirik korxonalarga nisbatan kam resurs va sarmoya bilan ishlaydi, lekin iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. Har bir mamlakatda kichik biznes mezonlari alohida belgilanadi. O'zbekistonda esa bu mezonlar qonunchilik asosida belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi **PF–5847-sonli Farmoniga** muvofiq, kichik tadbirkorlik subyektlari quyidagi mezonlar asosida aniqlanadi:

- Yillik tushumi **10 milliard so'mdan oshmasligi**;
- Ishchilar soni soha va faoliyat turiga qarab **100 nafargacha** bo'lishi;
- Mustaqil yuridik yoki jismoniy shaxs sifatida ro'yxatdan o'tgan bo'lishi kerak¹.

Bu turdagi subyektlar qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, savdo, sanoat, IT va boshqa sohalarida faoliyat yuritib, aholi bandligini ta'minlaydi hamda mamlakat yalpi ichki mahsulotining (YAIM) sezilarli qismini tashkil qiladi.

Kichik biznes — bu aholi bandligini ta'minlashda eng tezkor va samarali vositalardan biridir. Ko'pgina rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ishchi kuchining katta qismi aynan kichik biznes subyektlarida ishlaydi. Misol uchun, AQShda 60% dan ortiq ishchi kuchi kichik biznesda faoliyat yuritadi. O'zbekistonda ham band bo'lgan aholining deyarli 75% kichik va o'rta biznesda ishlaydi². Bu esa ishsizlik muammosining yumshashiga katta hissa qo'shadi.

Kichik biznes korxonalari asosan ichki bozorni to'ldirish va ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan. Ular xomashyo va resurslardan foydalanib, mahalliy mahsulot ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosuvchi tovarlar yetishtiradi. Shu bilan birga, kichik biznes faoliyati ichki ishlab chiqarish zanjirini kengaytiradi va hududiy iqtisodiyotlarni rivojlantiradi.

Kichik biznes vakillari, ayniqsa, xizmat ko'rsatish va chakana savdo sohalarida faol bo'lib, mijozlarga yo'naltirilgan va moslashuvchan xizmat ko'rsatishni amalga oshiradi. Bozorda turli xil va sifatli mahsulotlar paydo bo'lishi raqobatni oshiradi, narxlarning barqarorlashishiga va iste'molchi manfaati ta'minlanishiga olib keladi. Kichik biznes subyektlari bozordagi monopoliya xavfini kamaytiradi.

Kichik tadbirkorlik odatda innovatsion, g'oyaviy va ijodiy yondashuvlarga tayanadi. Yirik kompaniyalarga nisbatan, kichik bizneslar yangiliklarni sinab ko'rish, yangi texnologiyalarni tatbiq qilish va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishda tez

¹ Mirziyoyev, Sh. (2020). *Murojaatnoma*. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. <https://president.uz>

² O'zbekiston Respublikasi. (2020). *Soliq kodeksi*. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/4702093>

harakat qila oladi. Ayniqsa, IT va texnologiya sohasida faoliyat yurituvchi kichik startaplar sun'iy intellekt, blokcheyn, raqamli to'lovlar kabi zamonaviy yo'nalishlarda yangiliklar yaratmoqda³.

Kichik biznes subyektlarining barqaror faoliyat yuritishi va rivojlanishi uchun moliyaviy resurslarga erkin va oson kirish imkoniyati muhim ahamiyatga ega. Ammo amaliyotda ko'plab kichik tadbirkorlik subyektlari moliyaviy qo'llab-quvvatlashda qator jiddiy to'siqlarga duch kelmoqda. Bu to'siqlar nafaqat tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga, balki uning barqarorligiga ham bevosita salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Aksariyat banklar kredit ajratishda garov ta'minotini asosiy talab sifatida qo'yadi. Biroq kichik tadbirkorlarning ko'pchiligi mol-mulk, ko'chmas mulk yoki boshqa turdagi garov ob'yektlariga ega emas. Bu holat ularning bank kreditlariga bo'lgan imkoniyatlarini keskin cheklaydi. Ko'pincha kichik biznes vakillari faqatgina ishlab chiqarish uskunalari, avtotransport vositalari yoki o'zlarining savdo nuqtalarini garovga qo'ymoqchi bo'lishadi, biroq ularning bozor bahosi kredit hajmini qoplamaydi⁴.

Muammo natijasi: Kredit ololmaslik, yangi loyihalarni boshlash yoki kengaytirish imkoniyatining yo'qligi.

Moliyaviy institutlar, xususan tijorat banklari, odatda kichik biznesga yuqori foiz stavkalarida kredit ajratadi. Bu esa kredit yukini oshirib yuboradi va biznesning foydali ishlashiga salbiy ta'sir qiladi. Masalan, O'zbekistonda ba'zi hollarda yillik kredit stavkalari 20–24% atrofida bo'lgan. Bu darajada kredit olib ishlash kichik tadbirkor uchun katta moliyaviy xavfdir.

Muammo natijasi: Kredit yuki ortib boradi, foyda kamayadi, ayrim hollarda esa kredit qaytmasligi holatlari yuzaga keladi.

Ko'plab kichik tadbirkorlar hali-hanuz to'liq moliyaviy savodxonlikka ega emas. Ayniqsa, quyidagi yo'nalishlarda kamchiliklar mavjud:

- Biznes-reja tuzishda (bozorda raqobatchilar tahlili, xarajatlar prognozi, daromad modeli);
- Moliyaviy hisobot yuritishda (kassa harakati, aktivlar va passivlar hisoboti);
- Kredit olish uchun zarur hujjatlarni to'g'ri rasmiylashtirishda.

Moliyaviy savodxonlik past bo'lsa, nafaqat kredit olishda, balki biznesni to'g'ri yuritishda ham muammolar vujudga keladi.

Muammo natijasi: Kredit olish uchun hujjatlarni topshira olmaslik, noto'g'ri qarorlar qabul qilish, moliyaviy barqarorlikni yo'qotish.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019, October 8). PF–5847-son Farmon: Tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/4543266>

⁴ World Bank. (2023). *Doing Business and Economic Outlook Report: Uzbekistan 2023*.

Banklar kredit ajratishdan oldin har bir mijozning moliyaviy barqarorligi va kredit to'lash qobiliyatini baholaydi. Kichik biznes esa ko'pincha:

- Barqaror daromad manbaiga ega emas;
- Mavsumiylik yoki bozor o'zgarishlariga tez ta'sir qiladi;
- Kam diversifikatsiyalangan (ya'ni, daromad faqat bitta manbadan keladi).

Shuning uchun banklar ularni "yuqori xavfli toifa" deb baholab, yoki umuman kredit bermaydi, yoki qo'shimcha shartlar (ortiqcha garov, kafolat, yuqori foiz) qo'yadi.

Muammo natijasi: Kichik bizneslar moliyaviy institutlardan ajralib qoladi, norasmiy (yoki salbiy shartli) kredit manbalariga murojaat qiladi, bu esa iqtisodiy xavf tug'diradi.

- Huquqiy va byurokratik to'siqlar: Kredit olish jarayonida ko'plab ruxsatnomalar, litsenziyalar, ro'yxatdan o'tish shakllari talab qilinadi, bu esa vaqt va mablag'ni talab qiladi.
- Axborot tanqisligi: Kichik biznes vakillari imtiyozli kredit dasturlari, subsidiyalar yoki davlat grantlari haqida yetarli axborotga ega emas.
- Soliq yukining nisbatan yuqoriligi: Kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliq rejimlariga qaramay, ayrim hollarda soliq organlarining talablari va tekshiruvlari muammolarni yuzaga keltiradi.

Imtiyozli kredit — bu tadbirkorlik subyektlariga past foiz stavkasi, kechiktirilgan to'lov muddatlari yoki boshqa yengilliklar asosida beriladigan kredit turidir. Ular odatda quyidagi shakllarda bo'ladi:

- Davlat kafolatli kreditlar — davlat tomonidan belgilangan dasturlar asosida ajratiladi;
- Past foizli kreditlar — bozor stavkalaridan ancha arzon;
- Muddatli imtiyozlar — kreditni qaytarishda dastlabki yillarda to'lovdan ozod qilish.

Masalan, "Yoshlar – kelajagimiz" jamg'armasi orqali yosh tadbirkorlarga yillik 7-10% stavkada kreditlar beriladi⁵.

O'zbekistonda kichik biznesni imtiyozli kreditlar orqali qo'llab-quvvatlash sohasida bir qancha dasturlar amalga oshirilmoqda:

- "Har bir oila – tadbirkor" dasturi orqali xonadonlar darajasida biznes yuritishga kreditlar berildi;
- "Yoshlar – kelajagimiz" jamg'armasi orqali 18-30 yoshdagi tadbirkorlarga moliyaviy va maslahat yordami ko'rsatilmoqda;

⁵ Yoshlar – kelajagimiz jamg'armasi. (2024). Rasmiy veb-sayt. <https://yoshlarjamgarmasi.uz>

- “Ayollar daftari” va “Temir daftar” mexanizmlari orqali ehtiyojmand qatlamlar uchun kredit ajratilmoqda⁶.

Bu dasturlar natijasida minglab yangi ish o‘rinlari yaratilgan, kichik ishlab chiqarish korxonalari ochilgan.

Afzalliklari:

- Past foiz stavkalari tufayli kichik biznes yengil nafas oladi;
- Kreditlarni qaytarishdagi imtiyozlar tufayli likvidlikni saqlash mumkin;
- Davlat kafolatlari banklarning xavfini kamaytiradi.

Kamchiliklari:

- Imtiyozli kreditlar ba’zida tanish-bilishlik asosida ajratilishi mumkin;
- Nazoratning sustligi kreditlarning maqsadsiz ishlatilishiga olib keladi;
- Davlat byudjetiga qo‘shimcha yuk tushadi⁷.

Imtiyozli kreditlar kichik biznesni rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ularni samarali qo‘llash uchun quyidagi takliflar muhimdir:

1. Imtiyozli kreditlarning shaffof va adolatli ajratilishini ta’minlash;
2. Kreditdan foydalanish monitoringini kuchaytirish;
3. Moliyaviy savodxonlik bo‘yicha treninglarni ko‘paytirish;
4. Raqamli moliyalashtirish (masalan, onlayn ariza topshirish, scoring tizimi) tizimlarini keng joriy etish;
5. Xorijiy tajribalarni o‘rganish va lokal sharoitga moslashtirish⁸.

Xulosa

Kichik biznes har qanday mamlakat iqtisodiyotining barqaror va dinamik rivojlanishida muhim rol o‘ynovchi asosiy omillardan biridir. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida uning ishtiroki nafaqat iqtisodiy ko‘rsatkichlarga, balki ijtimoiy barqarorlik va bandlik darajasiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston misolida olib qaralganda, kichik biznes subyektlarining umumiy bandlikdagi ulushi yuqori bo‘lib, ular hududiy tengsizlikni yumshatish, innovatsiyalarni ilgari surish va mahalliy mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirishda hal qiluvchi o‘ringa ega.

Biroq, kichik biznes subyektlari duch kelayotgan asosiy muammolar — moliyaviy resurslarga cheklangan kirish, yuqori foiz stavkalari, garov ta’minotining yetishmasligi, moliyaviy savodxonlikning pastligi va yuqori xavf darajasi — ularning

⁶ O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2024). *Yillik iqtisodiy tahlil va moliyaviy ko‘rsatkichlar hisobotlari*. <https://mof.uz>

⁷ Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index – Uzbekistan country profile*. <https://transparency.org/en/countries/uzbekistan>

⁸ International Monetary Fund (IMF). (2023). *IMF Country Report No. 23/182 – People’s Republic of China*. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/06/23/Peoples-Republic-of-China-2023-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-534654>

rivojlanish sur'atini sekinlashtirmoqda. Aynan shunday sharoitda **imtiyozli kreditlar** orqali moliyalashtirish mexanizmi kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning eng samarali vositalaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan bir qator imtiyozli kreditlash dasturlari — “Har bir oila – tadbirkor”, “Yoshlar – kelajagimiz”, “Ayollar daftari” kabi tashabbuslar o'z samarasini bermoqda. Bu dasturlar doirasida minglab yangi ish o'rinlari yaratilgan, yuzlab kichik ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonalari tashkil etilgan. Biroq, ushbu dasturlarning to'laqonli ishlashi uchun moliyaviy resurslarning maqsadli va shaffof taqsimoti, kredit oluvchilarning moliyaviy savodxonligi va kreditni qaytarish qobiliyatini oshirish zarur.

Imtiyozli kreditlar kichik biznes subyektlariga nafaqat o'z faoliyatini boshlash yoki kengaytirish, balki zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi ish o'rinlari yaratish va eksport salohiyatini oshirish imkonini beradi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini kuchaytiradi va ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiladi. Shu bilan birga, imtiyozli kreditlar tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Kredit ajratish mexanizmlarida shaffoflik va adolatlilikni ta'minlash;
- Kreditdan foydalanish ustidan monitoring va nazoratni kuchaytirish;
- Moliyaviy savodxonlik bo'yicha keng qamrovli o'quv dasturlarini joriy etish;
- Raqamli kreditlash va fintech texnologiyalarini jadal rivojlantirish;
- Xorijiy ilg'or tajribalarni chuqur tahlil qilib, mahalliy sharoitga moslashtirish.

Xulosa qilib aytganda, imtiyozli kreditlar orqali kichik biznesni moliyalashtirish tizimi — bu oddiy moliyaviy qo'llab-quvvatlash emas, balki kompleks iqtisodiy siyosatning ajralmas qismi hisoblanadi. Uning muvaffaqiyatli ishlashi nafaqat kichik biznes vakillarining faolligiga, balki davlat va moliya institutlari tomonidan yaratiladigan institutsional va huquqiy muhitga ham bevosita bog'liqdir. Shu bois, kichik biznes subyektlariga imtiyozli kreditlar ajratishda tizimlilik, adolat, hisobdorlik va natijadorlik prinsiplariga qat'iy amal qilish zarur. Faqat shundagina bu mexanizm mamlakat iqtisodiyotining barqaror va inklyuziv rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev, Sh. (2020). *Murojaatnoma*. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. <https://president.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi. (2020). *Soliq kodeksi*. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/4702093>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019, October 8). *PF-5847-son Farmon: Tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida*. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/4543266>
4. World Bank. (2023). *Doing Business and Economic Outlook Report: Uzbekistan 2023*. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan>

5. Yoshlar – kelajagimiz jamg'armasi. (2024). Rasmiy veb-sayt. <https://yoshlarjamgarmasi.uz>
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2024). Yillik iqtisodiy tahlil va moliyaviy ko'rsatkichlar hisobotlari. <https://mof.uz>
7. Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index – Uzbekistan country profile*. <https://transparency.org/en/countries/uzbekistan>
8. International Monetary Fund (IMF). (2023). *IMF Country Report No. 23/182 – People's Republic of China*. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/06/23/Peoples-Republic-of-China-2023-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-534654>